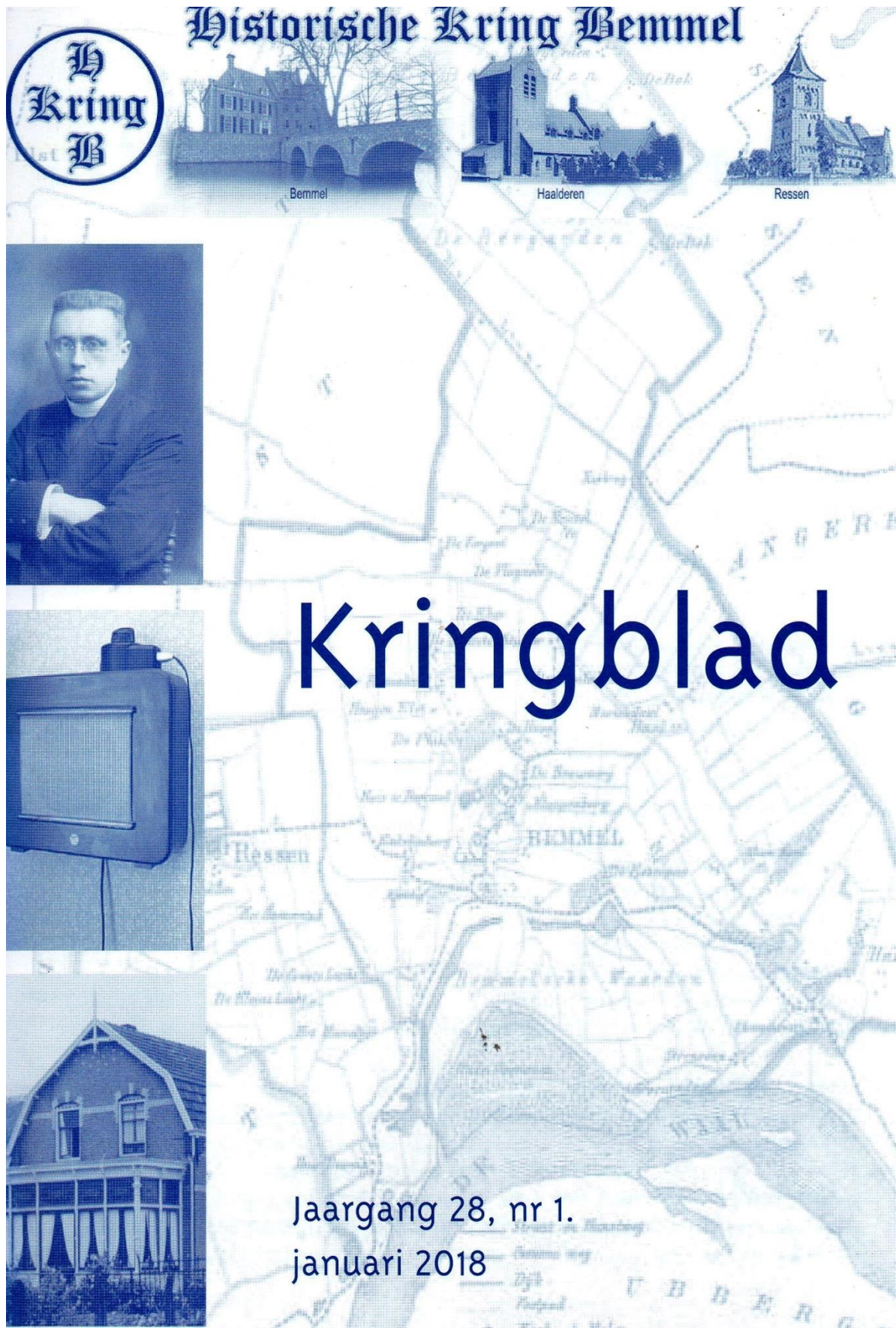

Kringblad

Jaargang 28, nr 1.
januari 2018

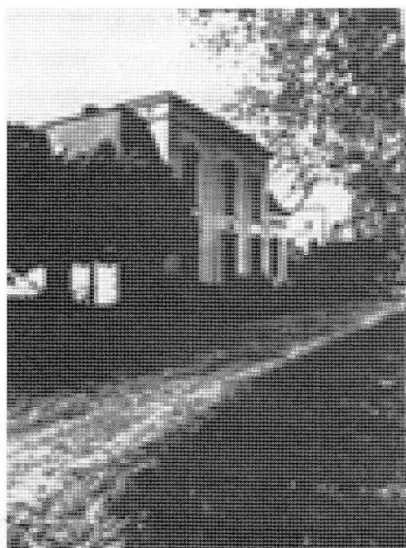
De Kerk te Ressen

Paul Oostervink, Werkgroep archeologie

Voorwoord

In mijn vorige artikel "Het Kasteel en de Kerk te Ressen", besprak ik het Kasteel. In dit deel komt de Hervormde Kerk van Ressen-Doornik aan bod. Tegenwoordig heet deze kerk de Protestants Nederlandse Kerk van Ressen-Doornik. Het artikel uit 1936 was een gezamenlijke productie van J.D.H. van Uden en G.J. van Olst en verscheen in deel 39 van Bijdragen en Mededelingen Gelre.

Pastorie

Het "oude" pastory-huys vóór 1866 (afb.01)

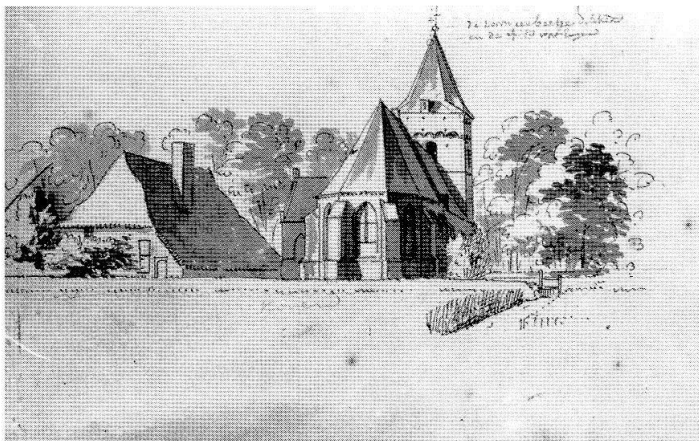
Het "nieuwe" pastorie-huis - 1866 © HKB-CD (afb.02)

De oude pastorie ten noorden van de kerk, werd in 1508 gebouwd en deed jarenlang dienst als pastorie. De nieuwe pastorie werd in 1866 na de scheiding van de kerkelijke gemeenten Ressen en Bemmelen gebouwd. De oude pastorie zou in 1508 door "een ambtman" zijn gesticht. Voor deze bewering zijn geen bewijzen. De noordelijke, oostelijke en zuidelijke buitenmuur zijn van grote, zachte, lichtrode stenen, z.g. moppen net als de muur, die het kerkhof scheidt van de tuin en die bij de oude pastorie behoorde. Alleen de westelijke muur, de voorgevel, is van een kleinere en veel hardere soort van stenen en dus veel jonger van datum. In het begin van de 18de eeuw verkeerde de woning in een ernstige staat van verval. In de kerkenraadsvergadering van 19 mei 1710 werd daarom besloten het batig saldo van de toen vastgestelde diaconie-rekening, ten bedrage van 157 guldens, 18 stuivers en

10 penningen, te bestemmen "voor 't opbouwe der Pastory-huys". Ook het bedrag van de diaconie-rekening van 1710/11, dat f 15_13_14 (Guldens-stui-vers-penningen) bedroeg, werd voor hetzelfde doel aangewend, behoudens het recht van de armen op deze sommen. Het weitje voor de kerk werd aan de heer van Ressen verkocht en de koopsom gedeeltelijk aan het herstel van pastorie en kerk besteed.

Kerk en Toren

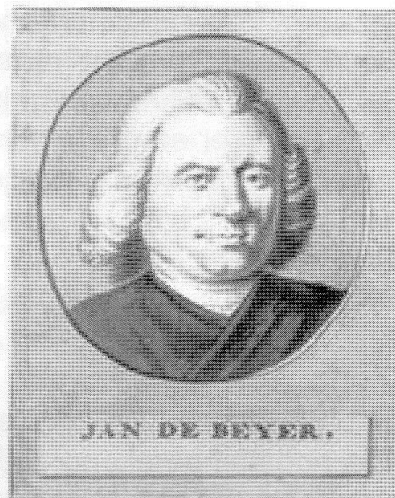
Door Abraham de Haen en Jan de Beyer zijn tijdens hun bezoek in 1731 en 1744 aan Ressen tekeningen gemaakt van de kerk te Ressen.

De kerk te Ressen in 1739 door C. Pronck (later toegeschreven aan Abraham de Haen) (afb.03)

Op bovenstaande tekening is de kerk te zien met een lager schip. De 15de - eeuwse kapel tegen de zuidmuur van de kerk deed na de Hervorming dienst als gerf- of consistoriekamer. In de jongere tijd is er een deur in aangebracht, die nu toegang tot de kerk geeft. Het is opmerkelijk, dat de oostelijke muur ervan een dikte heeft van ongeveer 1.25 m, terwijl de westelijke muur slechts half zo dik is. Verondersteld wordt, dat de eerste muur zo zwaar gemaakt is om de nodige stevigheid aan het koor te geven.

Kerk te Ressen op 20 Julij 1744. Een tweede tekening van de kerk te Ressen is op 20 juli 1744 door Jan de Beyer vervaardigd. (afb.04)

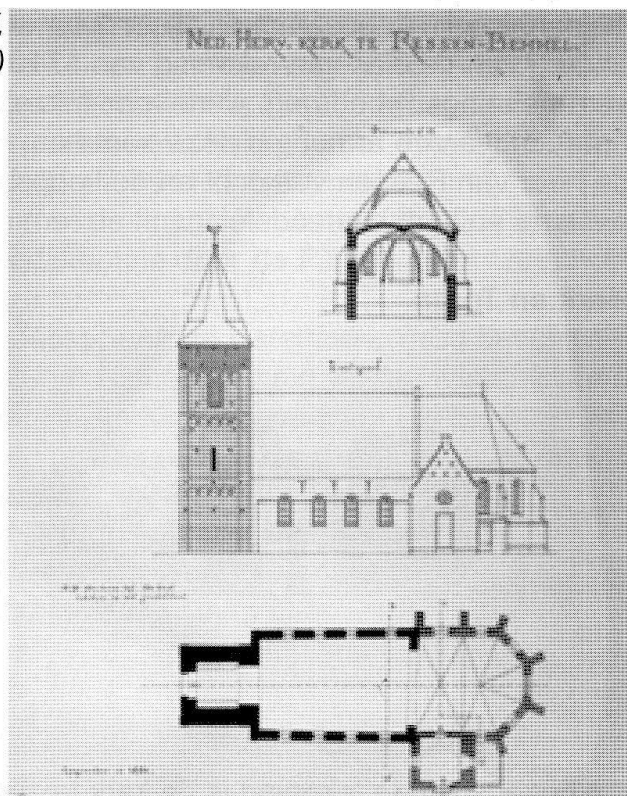

Jan de Beyer (1703-1780) (afb.05)

*Nederlandse Monumenten, deel IV,
provincie Gelderland-1917 (afb.06)*

Ter completering van de mededeling in de "Voorlopige Lijst der Nederlandse Monumenten", deel IV, blz. 33, volgen hier nog enkele mededelingen van Van Olst:

"De verhoging van het schip van de kerk tot de hoogte van het koor is niet geschied in de jaren 1707-1711, toen - uitgezonderd de hiervoor genoemde bedragen - kosten gelegd aan de Oude Pastorie, en enige kleine uitgaven voor andere doeleinden, aan de kerk werd besteed: in 1707 en 1708 f 644_5_, 1709 en 1710 f 922_12_8." *Uit het feit, dat daaraan alle soorten van ambachtslieden meewerkten, mag afgeleid worden, dat dit gebouw in verregaande staat van verval verkeerde."*

De toren was eigendom van de burgerlijke gemeente. Uit de rekeningen van de Buurt blijkt, dat kleine reparaties aan de klok ten laste van haar kwamen. De oudste rekening uit 1763/64 bevatte een post:

*"Aan reparatie van den ouden klokriem... f 0_5_0
Voor het smeren van de klok..... f 1_10_0."*

Deze posten keerden herhaaldelijk terug. In de jaren 1766, '67, '69, '71 werden nieuwe klokriemen gekocht voor f 1_4_0 per stuk. In 1768 van touwslager H. Hamer een "Tou aan de klok, weegt 10 pond à 4 st. 't pond, f 2_". Indien van de toren gevlagd werd, kwamen deze kosten ook voor de erfgenamen. Zoals blijkt uit de notulen van 12 december 1787 voor het vlaggen op 14 augustus 1787:

*"voor de vlag op den tooren te zetten gegeven..... f 2_
voor het doek van de vlag ..... f 5_
voor het bezorgen van de vlag..... f 3_."*

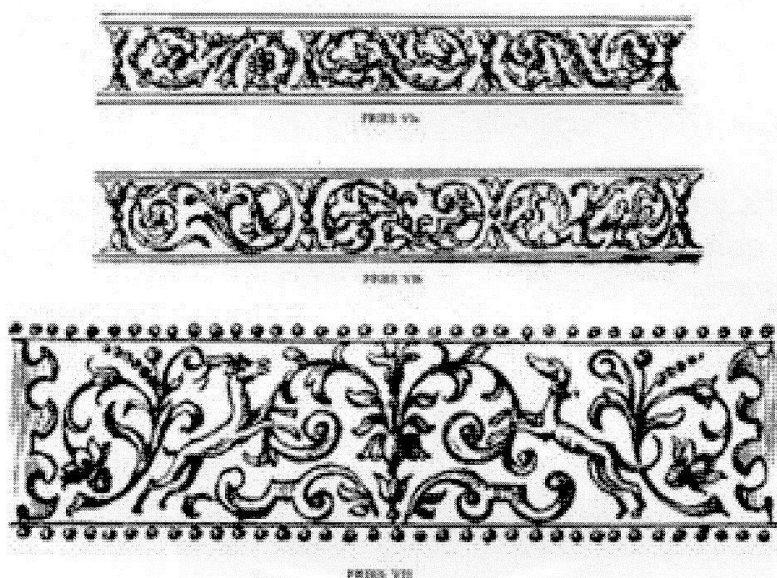
In 1795 werd er weer gevlagd, een vreugdebetoon, dat f 9.- kostte en dan was nog niet berekend de "vlagstender" (vlaggenmast) van 12 stuivers, die men toen nog moest aanschaffen.

Reparaties aan de toren zelf schijnen door kerkbestuur en erfgenamen van het kerspel Ressen gezamenlijk betaald te zijn. Dit is op te maken uit het besluit van laatstgenoemden in 1764 om "tot assistentie der nodige extra

reparatie van den kerktoren van Ressen" per morgen een extra-bijdrage van 2 stuivers te heffen, gevende over 456 morgen 45 gulden 12 stuivers, en deze som door burgemeester G. van Cleeff over te laten dragen aan kerkmeester J. Tymens.

De klok te Ressen is een luiklok (een uurwerk ontbreekt) die door meester klokkengieter Peter (V) van Trier is vervaardigd. Deze Van Trier, de laatste vertegenwoordiger van het oude geslacht van klokkengieten, heeft in de jaren 1688-1697 slechts enkele klokken vervaardigd. Op een enkele uitzondering na zijn ze voor kerken in het Rijnland gegoten. Uit het eerste jaar stamt de vroegere klok van Ressen, waarvan het opschrift echter niet de naam van de meester noemt maar de schenker: "CASPAR ANTONIS VAN LYNDEN TOT RESSEN AMPTMAN EN RICHTER DES AMPTS OVERBETUWE DIDERICK VAN LYNDEN SONE TOT RESSEN. A° 1688". Voor en achter elk van de twee regels staat een handje. De beide friezen, n° VI en VII, en het bekende wijzende handje in de tekst zijn echter typerend voor de klokken van deze meester. De klok is 70 cm hoog.

Friezen nrs. VI en VII van de klok van Ressen - 1688 (afb.07)

In de Tweede Wereldoorlog is deze klok door de Duitsers gestolen en omgesmolten tot oorlogsmateriaal.

Is er nog een tweede klok geweest? vraagt Van Olst zich af. In de toren bevindt zich een klokkenstoel, waarvan de afmetingen vergeleken met die van de luiklok, zo groot zijn, dat de klok, waarvoor het bestemd was, zeker driemaal zo zwaar en groot moet zijn geweest als de bestaande klok.

Opmerkelijk is, dat de steigergaten van de toren nooit gedicht zijn. Op de noordzijde van het koor is een dichtgemetseld kijkluik te zien. Waarschijnlijk

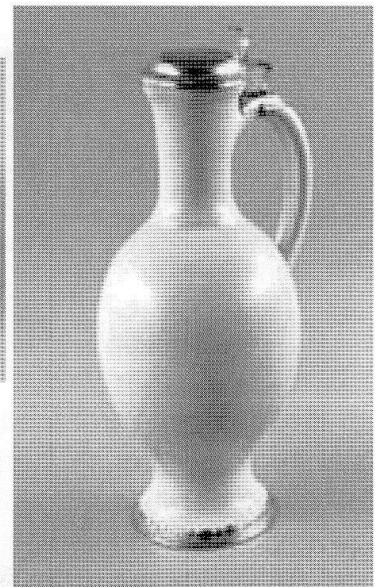
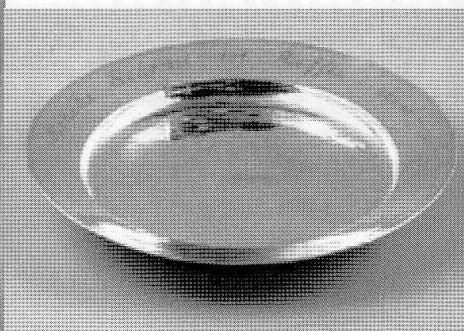
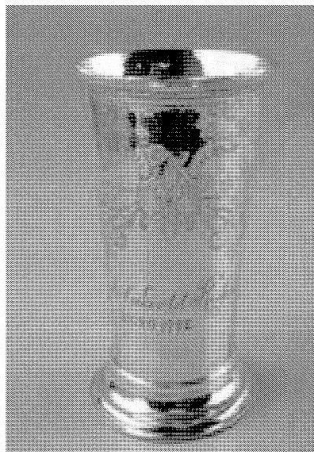
was dit bedoeld om de "onreinen" (melaatse, lijder aan pokken, zwerver of moordenaar etc.) van buiten af toe te laten kijken bij de eucharistie. De muren zijn ongeveer 1.30 m dik.

De kerk inventaris

Avondmaalsstel uit 1702 ©Frans Kup, Nijmegen (afb.08)

Tot de inventaris van de kerk behoort onder meer het avondmaalszilver bestaande uit: een beker (Afb.09), een schaal (Afb.10) uit 1702 en een avondmaalskan (Afb.11).

Beker (afb.09)

Schaal (afb.10)

Kan (afb.11)

Op de onderkant van de beker staat in sierlijke letters: "Kercke beeker tot Ressen. Anno 1702" (Afb.9).

Daarboven zijn als versieringen twee gestileerde vissen met arabesken aangebracht, samen een ovaal vormend met hierbinnen: links een poort met tinnen, er vóór een gedeelte van een kerk, verder naar rechts een boom en een

vrouwenfiguur een kind dragend en haar kleed dat door een andere lopende vrouw wordt opgehouden. Aan de andere zijde een verticaal gedeeld wapen, versierd als boven. In de (heraldische) rechterhelft een bloem en in de (heraldische) linkerhelft drie vrouwenkoppen, naar rechts kijkend, geplaatst 2 : 1, haarlint met wrong. Van de kleuren valt niets te zeggen. De arceringen zijn door het poetsen afgesleten. De oude voet was door dezelfde oorzaak geheel versleten en werd daarom in 1896 vervangen door een nieuwe. De oude droeg een vergeten opschrift.

De "Kercke Schootel tot Ressen. Anno 1702" (Afb.10) is op dezelfde wijze versierd als de beker.

De "Avondsmaalskan" (Afb.11) is van wit Delfts aardewerk. Het zilveren deksel draagt hetzelfde wapen als de beker, maar met een gedreven kroon erboven. De kan heeft langs de voet een rand met halfcirkelvormige en driehoekige versierselen. Volgens kenners moet de kan 100 tot 150 jaar ouder zijn dan de zilveren montuur, die mogelijk evenals beker en schotel van 1702 zal zijn. Over het tinnen doopbekken en de drie tinnen borden is aldus Van Olst niets interessants mee te delen. De preekstoel is in 1782 aan de kerk gegeven uit liefdegaven, die de gemeenteleden "tot opbouw van den nieuwen leerstoel hadden toegebracht" aldus het Kerkeboek, maar heeft aldus Van Olst geen enkele kunstwaarde. Deze houten preekstoel werd tijdens het oorlogsgeweld in 1944/45 zodanig beschadigd, dat deze niet meer werd gerepareerd. Een nieuwe spreekstoel werd van steen gemaakt en later weer vervangen door een moderner spreekgestoelte.

Van Olst vervolgt zijn artikel met de volgende aantekeningen uit het Kerkeboek:

In de notulen van 5 Jan. 1710 verklaart de kerkeraad, dat in 1707 aan Caspar Anthonius van Lynden, Heer tot Ressen, en Mevrouw Megteld van Welderen, Vrouwe tot Ressen, en hun erven, is verkocht de Gerfkamer in het zuiden van de kerk tot het gebruik van "een Erf graft voor de som van honderd caroli guldens, eens en voor al".

"honderd caroli guldens"

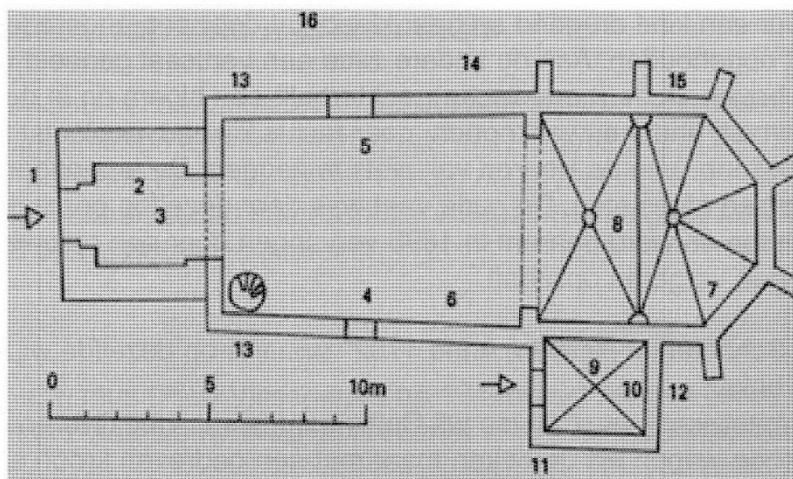
(afb.12)

Karolus gulden

Gelderland - zj. Zilver

0833/1000, ca. 34 mm,

22,85 g

Plattegrond kerk (afb.13)

1. Een "moet" van een houten afdakje boven de west-ingang. 2. Twee bedelaars (?)banken uit de middeleeuwen. 3. Stenen koepelgewelf. 4. Op het zuiden de erg lage vroegere ingang. 5. Ingang aan de noordzijde. Mogelijke vrouweningang of ingang voor de priester die in de naastliggende pastorie woonde. 6. Ingemetselde molensteen. 7. Wijwaterbakje. 8. Het koor overdekt met een bakstenen kruisgewelf, de koorafsluiting met een stergewelf. 9. De kapel overdekt met een kruisgewelf. 10. Plavuizenvloer. 11. Andreas-kruisen op de kapel. 12. Grafkelder, tegenwoordig staat hier de verwarmingsketel. Geen sporen die verwijzen naar het graf van de familie van Lynden. 13. Beide muren van het schip zijn omlijst door hoeklisenen en een fries van elkaar kruisende bogen, een zogenaamde vlechtboorfries. 14. Het dak van het schip is gedekt met zogenaamde "monniken en nonnen". 15. Op de noordzijde een dichtgemetseld kijkluik. 16. Kerkhof. Het familiegraf van Van Olst.

Het onderhoud bleef voor de kopers. Het geld werd aangewend "tot opbouw van het vervallene Pastory-huys alhier, om alsoo het selve in staet te stellen om van de Predikante alhier te konne bewoont worde". Bij de verkoop van het Huis Ressen kwam dit graf toe aan Jan Sanders, de zwager van Gerard van Olst.

Op 19 april 1710 -volgens het Kerkeboek- heeft "de Heer Caspar Anthony van Lynden Outamptman etc. deses ampts vereerd aan de Kerk tot Ressen een kostelijk nieuw damaste Tafel-kleed en Servet met deselvde wapens getekent tot gebruyk van 't H. Avontmael, welke zijn Hoogwelgeboorne tot syner gedagtenis met zijn Hoog-welgeboorne wapen, naem en 't jaer heeft doen betekenen". Tijdens het onderzoek van Van Olst in 1935 bleek, dat het servet verdwenen was.

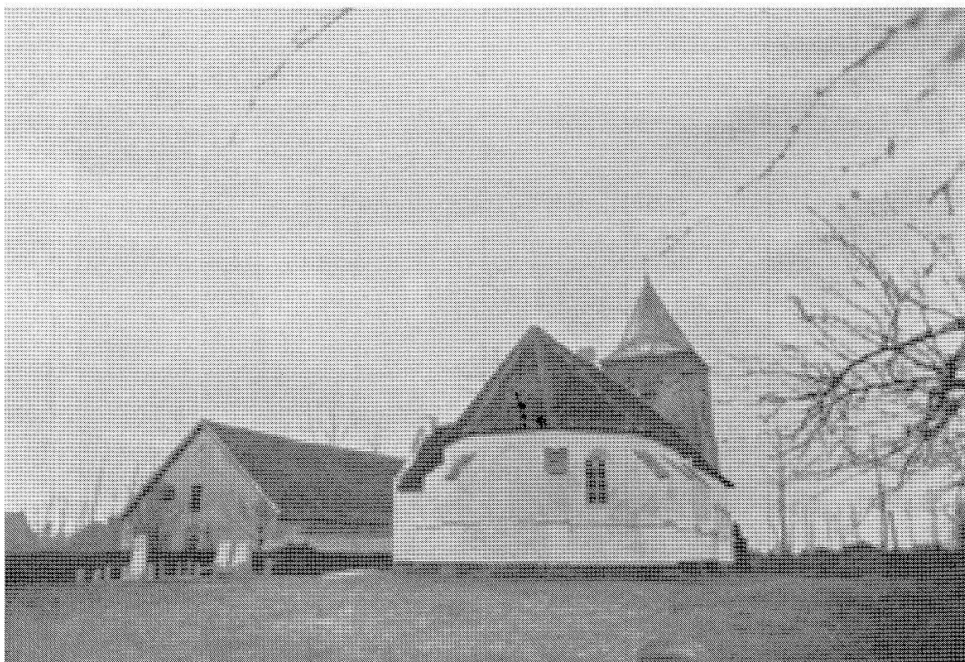

Het avondsmaalslaken uit 1710 is gemaakt door een Haarlemse damastmaker. Ingeweven is een afbeelding van de slag, die door de hertog van Lotharingen bij Rijssel (Lille) en Doornik (Tournai) in Noord-Frankrijk/België is gestreden. "Rijssel en Doornik" lijkt veel op "Ressen en Doornik".

De heren van Lynden, die in het kasteel van Ressen hebben gewoond, voerden hetzelfde wapen als de hertog van Lotharingen: een rood kruis op een wit veld. Of dit iets met elkaar te maken heeft, is een open vraag.

Een paar jaar later schijnt er twijfel gerezen te zijn over het eigendom van de banken in de kerk. De voorlichting van ds. Eylbragt, toen staande te Ruinen, schijnt ingeroepen te zijn. "Pro Memoria" schrijft Eylbragt op 8 december 1713 vanuit Ruinen aan zijn vroegere gemeente: *"Dient tot Memorie voor de respective Heeren en Leden der Kerke en Gemeente tot Ressen, datter geen Gestoeltenis en Banken zijn in de Kerke aldaar aan iemand in eygendom toebehorende, als alleen 't Gestoelte aan de regterhand van de predikstoel, altoos in eygendom zijnde geweest aan den Hoog Adelyken Huyse van Ressen, waarby gehoort een kleyn stoeltjen aan 't selve geplaatst, tot gebruik van dat selve Huys geschikt en op desselfs kosten gemaakt. 't Gestoelte aan de linkerzyde van de Predikstoel behoort aan de respective Erfgenamen van zalr. Den Hoog Wel Geboren Heere van Bronkhorst, Heer van Assumburg, uyt hoofde van soodane Bouwing, gelegen tegenover 't Huys te Ressen, als door sijn Hoog Welgebore in eygendom is bezetten"*.

Tot in het midden van de 19de eeuw werden op het kerkhof personen van allerlei gezindten begraven.

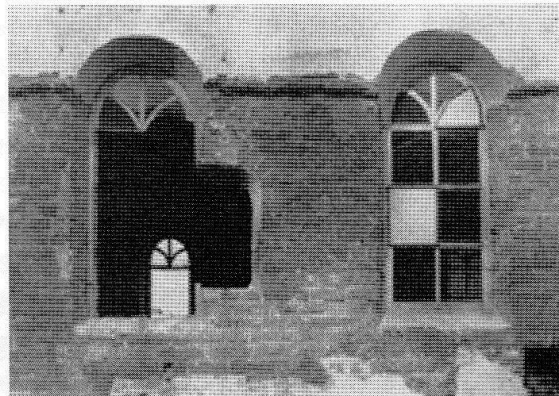
De Hervormde Kerk te Ressen in 1935 (afb.14)

De kerk na 1945

De kerk van Ressen kreeg het in de laatste oorlogsjaren zwaar te verduren en kwam hier niet ongeschonden uit.

Gehavende kerk in 1945 (afb.15)

Noordzijde van de kerk in 1945 (afb.16)

Bovenstaande foto laat het gehavend koor van de kerk zien vóór de restauratie. Rechtsonder is de ingang van een grafkelder te zien. Enkele jaren na afloop van de oorlog werd onder de deskundige leiding van architect A. v.d. Kloot de zwaargehavende kerk van Ressen gerestaureerd. In het schip van het gebouw vond men toen onder de stenen vloer de sporen van een houten gebouwtje (ongeveer 7 x 4,50 meter), dat zeer waarschijnlijk de eerste kapel van Ressen is geweest. In de 11de of 12de eeuw is er een stenen schip omheen gebouwd. De romaanse toren werd in het begin van de 13de eeuw aan het schip toegevoegd. En in de 15de eeuw kreeg het kerkje zijn gotisch koor. Een tweede foto toont de geleden oorlogsschade aan de buitenkant van de kerk.

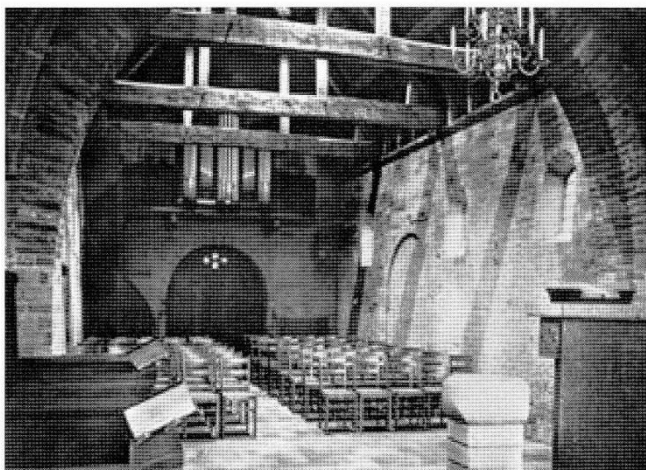

De noodkerk in Ressen 1945-1948 (afb.17)

Na de bevrijding wees de Generale Synode in 1945 de eerste noodkerk, die afkomstig was uit Zwitserland, toe aan Ressen. Reeds op 16 september 1945 kon deze noodkerk, opgebouwd door manschappen van de Royal Canadian Engineers, in gebruik worden genomen.

De noodkerk heeft dienstgedaan tot en met 1948 toen de gerestaureerde oude Romaanse kerk weer in gebruik kon worden genomen. Daarna is de noodkerk nog ongeveer driekwart jaar in gebruik geweest als zondagsschool en verenigingsgebouw.

Op de foto is het avondmaalszilver te zien. Dit avondmaalszilver is in bruikleen gegeven aan Museum Het Valkhof. Bij kerkdiensten, wanneer het avondmaal gevierd wordt, wordt volgens een speciaal protocol het avondmaalszilver naar de kerk gebracht om gebruikt te worden.

De gerestaureerde kerk (afb.18)

Sinds 1948 wordt dit gezichtsbepalend kerkje, een der oudste Romaanse kerken in Nederland, gebruikt voor diensten van de protestantse kerk van Ressen-Doornik en voor sociaal-culturele activiteiten.

Protestants Nederlandse Kerk van Ressen-Doornik met kosterswoning ©Frans Kup, Nijmegen (afb.19)

Bronnen

De Vereniging Gelre

Gemeente Bemmeler

Historische Kring Bemmeler

De Protestants Nederlandse Kerk van Ressen-Doornik

Rijksmuseum Amsterdam

Beeldbank Amsterdam

Het Valkhof Museum, Nijmegen

Encyclopedie van munten en bankbiljetten